

Joan ble vervet av motstandsbevegelsen som ni-åring

MOR DREPT NAZISTER

Forfatteren Idar Kristiansen møtte en kvinne som hadde en besk historie å fortelle. Hennes mor var motstandskvinne og begikk selvmord etter krigen. Joans andre mann forførte hennes mindreårige datter, gjorde jentungen gravid — og er nå gift med henne. Idar Kristiansen intervjuet Joan, og fulgte henne til Danmark for å finne detaljene i historien.

TEKST: IDAR KRISTIANSEN

Min mor drepte nazister under krigen, som medlem av en kommunistisk dansk motstandsgruppe. Min mann forførte min fjortenårige datter, og er nå hennes mann. Selv flyktet jeg fra Skåne hit til Osloområdet sammen med våre to felles barn, som et par år gamle var vitner til farens forbrytelse. Men selv her finner jeg det vanskelig å overleve.

Slik forteller Joan, som er blitt 44 år gammel. Stemmen hennes er lav og usto, og hun roper tydelig psykiske problemer. Så er da også historien hennes besk, selv om den er tatt ut av den hverdag som omgir oss alle.

En mors selvmord

— Da min datter Jeanne var to år gammel, fortsetter Joan, — fulgte hun meg en oktobermorgen til sin bestemor. En underlig lukt møtte oss i trappene. Den forsterket seg jo høyere opp vi kom. Utenfor døren inn til mor stoppet vi, og Jeanne banket på med sine små hender.

— Lukk opp, mormor! Det er din egen lille Tutinut!

Ingen lukket opp. Ut av brevsprekken i entrédøren sivet den umiskjennelige stanken av gass.

Da politi og lege kom til, fant de mor død der inne, 41 år gammel. Ved siden av henne lå et sitat av H.V. Kaalund:

*Blandt meget andet
jeg har forbrudt,
som kommer igen, naar jeg
siddet alene,
er det, at jeg har paa
en Sælhund skudt,
som hviled paa Strandens Stene.
Den laa dernede saa tillidsfuld,
i den klare venlige Foraarsaften,
mens Havet glimret som
smeltet Guld,
da ligned mit Skud og traf den.*

Joan rekker meg et annet ark, mens hun stryker hånden over øynene. På det har hennes mor skrevet med en steilskrift som lite aktet på verdens karakterer:

— Kjære Joan, min egen lille elskede Datter.

Jeg takker Dig for alt hvad Du har været her i Livet for mig.

Jeg sender Dig de kærligste Hilsener, og de kærligste Hilsener til din lille Tutinut.

Brevet var datert den 23. oktober. To år tidligere ble hennes mann overkjørt og drept på samme dato.

— Den 9. april 1940 bodde mor, bestefar og jeg i en kjeller i Frejsgade, Horsens, forteller Joan. — Jeg husker at det var mørkt og kaldt der.

Vi hadde på den tiden sjelden penger å kjøpe mat for. En dag, minnes

jeg, sa bestefar at ja! tøsøn skal ha mat! Og det fikk jeg. Havrgrøt. Min mor og bestefar fikk sort kaffe og ingenting annet. Hvor bestefar hadde fått havregryn fra, er jeg ikke i stand til å huske.

Krigen kommer til Danmark og Norge

Men den 9. april husker jeg. De tyske troppene rykket inn i Danmark. Flyene kom tett i tett, de rorte nesten hustakene, og jeg merket de voksnes nervositet. Enda jeg såvidt var fylt 6 år den gangen, forsto jeg at det var fare på ferde. Det som likevel opptok meg mest, var at kjøpmannen tvers over gaten om natten var død av hjerteinfarkt. Under kortspill. Han hadde brukt å gi oss fattigungene kremmerhus med sukkertøy. Og jeg tenkte at nå får jeg ikke lenger sukkertøy hver lørdag.

Min bestefar var en kjent kommunist. Han ble kalt til politimesteren, og fikk beskjed om at vi måtte omgående flytte fra Horsens. Gjorde vi det ikke, ble han nødt til å arrestere både bestefar og mor. Kommunistpartiet var blitt forbudt.

Vi flyttet til Vejle. Hjemmet vårt ble snart et møtested for kommunister, og der foregikk duplisering av de illegale avisene «Land og Folk» og «Frit Danmark». Dette førte snart til at vi alle måtte gå i deknung.

En tid bodde vi i et gammelt hus på Koldingvej. Men et engelsk fly måtte kvitte seg med bombelasten, og huset ble ubeboelig. Det var vinter og svært kaldt natten det skjedde. Min bestefar hadde pakket meg inn i aviser for at jeg skulle holde på varmen. En nabokvinne som bare timen før hadde født tvillinger, ble drept av glassplinter som haglet gjennom rommet. Men min egen mor kom hjem samme natt, — tyskerne hadde skutt etter henne på Dæmningen.

Vårt neste oppholdssted lå vis-à-vis Latinskolen, hovedkvarteret for Gestapo.

Det var en forferdelig opplevelse å bo der. Vi kunne høre menneskene skrike når tyskerne torturerte dem. Særlig fælt var det når vinduene sto åpne. Vi flyttet igjen — til Skovgade 51, til en liten leilighet med skråvegger, i øverste etasje.

Det var også to større leiligheter i huset. I den ene bodde Mathilde som vi kalte «Pis-Tilde» fordi hun skvettet i buksene sine når hun var full. Hun var alkoholist og ludder, tyskerne var hennes kunder. Mathilde passet ellers seg selv og var snill mot oss unger, og hun anga aldri noen. Jeg var likevel redd henne. For oppe hos oss foregikk dupliseringen for fullt, og mange lå i deknung hos oss.

Mens vi bodde i Skovgade, måtte jeg gjøre tjeneste som kurér. La ut illegale blader, formidlet merkelige,

”Joan, din mor var en skjønn kvinne”

Fort. fra foreg. side
skriftlige beskjeder. Ofte ble jeg på avstand dekket av en eller annen av motstandsfolkene, men ikke bestandig. Merkelig nok var jeg ikke nervøs, enda jeg aldri fikk lov til å ha følge av mine kamerater på turene.

En dag først i mars — jeg var da 9 år — hendte det vi så lenge hadde fryktet. Mor ropte at jeg straks måtte komme inn. Hun leste fra en papirlapp: — Magda, det tyske sikkerhetspolitiet har navnet ditt. — Jeg skjønte straks at dette innebar atskillelse fra mor. I løpet av de neste årene så vi hverandre bare få ganger.

Bestefar og jeg tok inn på et hotell i Vestergade. Da vi hadde vært der noen timer, trampet Gestapo inn. Vi tok flukten fra annen etasje ned brannstigen, gjennom bakgården og videre til Staldgaardsgade.

Hos familien i Staldgaardsgade lå det alltid mange mennesker i dekning. Det luktet stygt der, for huset lå kloss ved et garveri. Vi fikk bli der natten over, men måtte ligge fem stykker i en vanlig dobbeltseng. Det ble en følelse for meg. Jeg våknet av at en mann i femtiårene rotet med kjønnsdelene mine. Stiv av skrekk våget jeg hverken gråte eller rope. Klørte meg bare fast i dyna, og lå stiv. Fyren ga seg. Men søvn fikk jeg ikke. Neste morgen gråt jeg og sa til bestefar at jeg nektet å bli der en natt til. Ingen syntes å forstå noe. Men jeg holdt på mitt.

Jeg skulle komme til å sove på et nytt sted nesten hver natt i tiden som fulgte. Først etter vel en måned kom jeg til Lindhøjgaard, og kunne som andre barn få være ute om dagen.

Det hendte at mor besøkte meg mens jeg var på Lindhøjgaard. Motene fant alltid sted ute i skogen om

natten. Mor hadde maskinpistol og håndgranater.

En gang hun var underveis fra Odense for å besøke meg — med 20 000 kroner i pris på hodet sitt — var hun så «heldig» å få lift med en av de fremste spissene i Gestapo. Via speilet oppfattet hun at de to i forsetet kanskje var blitt mistenksomme. Hun fant påskudd til å komme seg av bilen i Middelfart, for den tok fatt på Lillebeltbroen. Der var det streng vakt, og hun var jo etterlyst.

Det er så mange ting jeg ikke vet om mor. Men jeg vet i alle fall at hun hadde sin andel i befrielsen av 20 patrioter fra Nyborg Statsfængsel. Det må ha vært høsten 1944. Hun hadde da lenge vært den ene av tre illegale distriktsledere i Odense.

En gang, lenge etter krigen, da marerittene plaget henne som verst om natten, ropte hun at hun under flukt hadde skutt en tysker og såret en annen. Jeg husker at hun blant annet skrek: — Jeg hadde ingen rett til å ta liv, men jeg gjorde det! Gud i himmelen, jeg har tatt liv!

En kvinne med mange navn

I motstandsbevegelsen ble mor avvekslende kalt «Peter», «Vera» eller «Mona». Men på de falske legitimasjonskortene sto det gjerne «Aase» eller «Eva». Hun het Magda, Magda Viola Rasmussen. Hun var ennå sterk i begynnelsen av 1950-årene, — bare noen og tredve år gammel. Vi maktet bare såvidt å holde henne, når hun fikk sine hårdeste anfall.

Jeg kjente henne ikke, slik en datter bør kjenne sin mor. Men ennå lever det noen som kjente henne, der nede i

Danmark. Jeg vil gjerne, så langt det er mulig, vite hvem hun var, og hva hun egentlig foretok seg under krigen. Vil du bli med meg nedover, for å lete etter minnet om mor?

Slik spurte danskfødte Joan.

Jakten på et minne

Jakten på minnet om Magda Viola Rasmussen ble jakten på minnet om en piperøkende, kvinnelig kommunist, som «aldri la skjul på at det var blant sine mannlige partikamerater hun befant seg best». Men jakten ble også møtet med vårt sydlige broderfolks fornedrelse og oppreisning.

«De fem besettelsesårenes storm av begivenheter over Danmark har gjort det vanskelig å fastholde den sterke indre sammenheng i utviklingen. Tilsynelatende er der et stort sprang fra forvirringen og rædløsheten og skamfullheten den 9. april til den målbevisste og seierrike stemning som rådet på frigjøringsdagen. Men det er den samme nasjon, de samme menn og kvinner som har opplevd de to dagene,» skrev Harald R. Martinsen i 1945.

«Tony», den lille mannen som var den store lederen for kommunistenes sabotasje- og militærgrupper i Odense, sier til Joan og meg:

— Man fremstiller det gjerne slik at det var noen kloke hoder i København som fant ut at nå skal det lages en militær motstandsbevegelse. Det er jo langt fra riktig. Når disse toppfigurerne kunne virke i 1943 og siden, da bygde de på det arbeidet som den lille husmoren, lærergutten og hvem det nå var, hadde utført helt siden april 1940. Det var de som skapte grunnlaget for den 29. august 1943, da Riks-

dagen endelig brøt med okkupasjonsmakten. Det var også de som måtte blotte ryggene sine for boddelpiskene i fengselet.

Da Danmark fikk norske tilstander

Og «Erhard», som i egenskap av distriktsleder var Magdas kollega i Odense, gir bra attest til datter av den fattige landarbeideren Anton Rasmussen:

— Det var for Vera noe helt naturlig at hun deltok i den antifascistiske bevegelsen. Vera med strikketøy i en sykklubb, det var utenkelig. Hun var fra den spede begynnelsen av med på å organisere det illegale arbeidet i Vejle. Da det ble for hett for henne der, ble hun sendt hit til Odense. Her fikk hun blant kameratene navnet «Peter», og hennes oppgave var, sammen med bl.a. «Albert» og undertegnede, å samle trådene igjen når Gestapo og deres håndlangere hadde slitt dem av. Hun vervet kamerater til de militære avdelinger, var en fryktløs antifascist, og medvirket til at Danmark fikk norske tilstander.

Else og Valdemar Larsen i Odense huset «Mona» og tre sabotører fra først i desember 1944 til maidagene 1945.

— Hun var fanatisk kommunist, sier byggmester Larsen, den gang svenn med mer hjerterom enn husrom. — Det hendte at vi røk opp i voldsomme diskusjoner. Men vi ble aldri uvenner. Else visste at Mona hadde en datter på rundt 11 år, men ikke jeg.

Hans kone fortsetter:

— Jeg kunne merke at hun hadde dårlig samvittighet for at hun måtte

forsomme deg, Joan. Du vet, når man gjennom et halvt år har delt soverom som vi gjorde — jeg på divanen, hun på en madrass på gulvet — da kan man godt merke den slags.

Mona virket avslappet når hun var her. Jeg tror at det var tonen mellom oss som hjalp henne. Om kveldene kunne vi ligge og snakke litt privat, vi var jo alene. Mannfolkene sov på flatseng i et annet rom. Mange tanker ble vekslet mellom Mona og meg der i mørket.

Hun ropet aldri nervøsitet, og vi merket aldri at Mona hadde våpen. Derimot de andre! Divankassen i stuen var fylt opp av våpen.

— Hun *skulle* hele tiden ha våpen. Det var utstedt ordre om at vi ikke måtte la oss ta levende, sier «Erhard».

— Mona var en skjønn kvinne. Med vilje sier jeg ikke at hun var søt. Hun ville ikke ha likt en slik karakteristikk. Jeg var virkelig glad i henne. I motsetning til så mange andre kvinner oppførte hun seg som fullt likeverdige med mennene. Hun var noen tiår forut for sin tid.

Vi visste lite om hva hver enkelt av kameratene tok del i. Hvis Mona deltok i likvidasjoner eller liknende, har det neppe skjedd her i Odense, neppe heller i Vejle. Hvis noen skulle vite nærmere beskjed, måtte det i så fall være «Fuglehandleren» selv, Holger Vivike, vår øverste leder på Fyn

og i Sønderjylland. Han kan kanskje fortelle noe.

På jakt etter «Fuglehandleren»

Men «Fuglehandleren», forhennevende sjømann, krigers og folketingsmann, lar seg ikke så lett oppspore. Kanskje er det blitt vane for ham å gå i dekning. «Erhard» klarer til sist likevel å fremskaffe en adresse.

— Kommunistgruppens sekretariat i Folketinget opplyser at han bor i Christianhavns kanal nr. 10.

Kanalen er kjent nok. Men en kanal som adresse? Bor mannen i en båt? Endelig får vi napp.

— Det er en gatestump for enden av...

En rød mursteinsbygning. Bak en smal dor peker en sjømann på navnetavlen — H. Vivike. Bygningen lukter ruff, eller kanskje snarere pakkehus. På 5. sal også, hvor vi gjenfinner navnet H. Vivike. Men ikke «Fuglehandleren». Han er fløyet.

— Han dukker opp her med måneders mellomrom, får vi vite på et administrasjonskontor i sidebygningen. — Blir en dag eller to, og fordufter. Ingen synes å vite hvor han oppholder seg. Om han lever, eller er død. Nå, han var jo innom for en uke siden...

Vi gjør et par forsøk til, men finner ikke «Fuglehandleren». Sør for Køge finner vi derimot en eldre dame som kjente Magda Viola, også i årene etter krigen.

— Når mor fikk anfall, sier Joan, — snakket hun flere ganger om at hun skulle ha drept noen under krigen. Nevnte hun noe slikt for deg?

— Nei, det kan jeg ikke huske. Men hun nevnte en gang at de var blitt forrådt av en kamerat i... nei, jeg husker ikke, det er så lenge siden. Han var stikker, angiver. Så fikk hun visst i oppdrag å... nei, du, jeg husker så dårlig hva hun sa. Det er jo også så lenge siden...

En skjenselsgjerning

Ja, det er lenge siden. For noen. Men vi har for lengst oppdaget at selv nå er frihetskjemperne fra den gang rispet dypt av krigens klo. Sabotasjer, likvidasjoner, terrorrapporter til dognets uorden, de to-tre siste årene. Freden ble for mange større påkjennning enn krigen hadde vært. De klarte ikke omstillingen til en anonymitet hvor det var smått bevendt med kameratskapet. Mange har begått selvmord. Flere er psykisk invalidiserte.

Også Joan, barnekurøren som måtte gå i dekning, er merket. Først i

1949 kunne hun flytte hjem til sin mor. Da var hun skadet — ikke minst av mangel på kjærlighet, den et barn trenger.

Arene gikk. Hun giftet seg. Klynget seg til en mann, og fikk et barn. Ekteskapet var dømt fra første stund, men sprakk først endelig etter ti år. Da hun sprakk så grundig at hennes rygg sprakk under slagene. Operasjoner, sykehusopphold. Da hun kom på fottene maktet hun ikke å være alene, men giftet seg igjen. I Sverige. Fikk tvillinger — og oppdaget at hennes nye mann misbrakte datteren henne, Jeanne, som var blitt fjorten år.

Hun nektet å tro det. Lukket øyne og ører. Men bevisene hopet seg opp. Skamløsheten utartet til psykisk terror av groveste slag. Joan måtte få psykiatrisk behandling.

Hun ble utskrevet, på ny utsatt for samme behandling — de tror deg ikke, du er jo gal! Hun tok en håndfull sovetabletter. Da legene igjen hadde brakt henne noenlunde til hektene, hadde de også lagt sammen to og to. Hun fikk hjelp til å komme bort fra mann og datter, men nektet å anmelde det som hadde passert. Etter en tid flyktet hun til Norge.

I dag er Joans datter hennes tidligere manns kone. Skamløsheten har hatt mot til å ringe på hennes entré, selv her i Oslo.

PARTNER ANNEKS

Det norske Frokostpartiet NORGES ENESTE PARTI MED ET MATNYTTIG PROGRAM!

Kavli har stiftet Det norske Frokostpartiet, og det er et parti som kan dokumentere et særdeles matnyttig og fristende program. Med slagordet — «Vi vil variere», kan partiet, også som det eneste, love skikkelig og godt pålegg til hele det norske frokostspisende folk. Hva sier du til en aldri så liten frokostvariasjon med skinkeost eller baconost. Eller kanskje det frister mer med champignonost, rekeost eller gressløkost? Eller krabbeost? Og hvis du vil gå ned i vekt kommer du ikke utenom Kavli magre linje! Husk at Kavli har hele 12 forskjellige ostemaker.

Gå inn for en liten variasjon til frokosten! Gjør som Det norske Frokostpartiet, gjør krav på variasjon og forlang nytt pålegg!

Hilsen

Kavli

— og Det norske Frokostpartiet